

(Prinašamo ta opis, čeprav je staro koroško navado prikazal že Matej Potočnik, kot osebno doživetje in dokaz, da se nekdanje šege še niso opustile.)

Med počitnicami sem preživela nekaj prelepih tednov v Ziljski dolini v Slovenskem Korotanu. Prekrasna je ta Ziljska dolina s svojim bogastvom naravnih lepot, s svojimi vasmimi in seli, cerkvami in cerkvicami po gričih, rodovitnimi polji in bujnimi pašniki, s svojimi gozdovi in ponosnimi gorami. Vsa ta pestra slikovitost ostane človeku nepozabna.

A v še bolj živem spominu kakor narodne krasote so mi ostali vtisi zadnje nedelje mojih počitnic, ko sem imela priliko občudovati veselo življenje Ziljanov in njihove stare narodne običaje. Ohranili so jih mnogo verneje in pristneje kot Slovenci marsikje drugje.

Zvedeli smo, da bo zadnja nedeljo v avgustu v sosednji vasi Šent Štefanu, ki leži na zložnem hribu nad Ziljo, »žegen« s tekmo med vaškimi fanti in narodnimi plesi. Namenili smo se tja.

Ko je sonce pokukalo izza Dobrača in razlilo prve svoje žarke po zeleni Zilji kakor zlato, smo bili že na potu izven Blač.

Še v prijetnem jutranjem hladu smo dospeli v Šent Štefan, kjer je bilo že živahno vrvenje.

Ob 8. uri je bila slovesna sv. maša, ki so jo imeli trije duhovniki. Po maši se je zbrala množica ljudstva iz domače in sosednjih vasi na trati ob cesti, kjer se je vršila tekma med fanti domačini za čast vodje vseh fantov.

Ziljska fantovska tekma je veselega značaja. Na kol, ki so ga zasadili sredi ceste, nataknejo sod. Ob sodu čakata dve deklici v krasni ziljski noši. Ena stoji na podstavku in drži venec, ki je namenjen zmagalcu, druga pa steklenico vina in kozarec, da napije prvaku v tekmi. Sedem krepkih fantov v lepi ziljski noši je zajahalo neosedlane, okrašene konje. Tekmovalci morajo jahati v diru mimo soda in z železnim drogom, ki ga drže v desnici, udariti ob sod. Dobro morajo paziti, da ga zadenejo. Drugače morajo jezdit dalje, ne da bi smeli ponoviti udarec. Fant, ki razbije sod, dobi od vaških deklet venec in je vse leto, do prihodnje tekme, vodja fantov. To čast seveda izgubi, ako prihodnje leto razbije sod drugi tovariš.

Vseh sedem fantov je jahalo najprej v počasnem hodu mimo soda, da so se konji privadili temu čudnemu strašilu sredi ceste. Prigovarjali so svoji razumni živali, naj se nikar ne boji in naj se med dirom ne izogne sodu. Nato je pričela tekma. Lepo je bilo videti to vrsto krepkih in mladih Ziljanov na iskrih, ovenčanih konjih. Najlepši je bil tretji v vrsti, močan fant, ki je jahal prekrasnega belca. Njemu so prerokovali zmago. Jezdci dirjajo prvič mimo soda. Udarijo ob sod, eni močnejše, drugi slabeje. Tretji fant je zamahnil najkrepkeje. Jahajo mimo drugič. Prvi, drugi udarita ob sod. Konj tretjega fanta pa se nepričakovano ogne soda, jahač ne zadene in zdirja mimo. Smilil se nam je. Tako močno roko je imel, da bi s tremi udarci razbil sod, imel pa je tako boječega ali trmastega konja, da mu ni uspelo jahati bliže ob drogu. Sod je razbil v sedmem diru eden ostalih fantov. Še osmič, zadnjič zdirjajo mimo gledalcev jahači. Šest zmagoviti tekmovalcev ulovi na svoj drog po en obroč razbitega soda. Sedmi, zmagovalec, pa zajame venec zmage.

Lepa Ziljanka napije zmagalcu, a ljudstvo glasno in hrupno izraža svojo pohvalo.

Pestra množica Ziljanov in Ziljank iz domače župnije in sosednjih vasi se je zbrala in gledala to zanimivo tekmo. Staro in mlado je imelo pri tem svoj užitek. Starejši možje so se spominjali svojih mladih let, ko so še sami tekmovali. Fantje so z vzkliki in šalami vzpodbujali svoje tovariše. Vmes so se prerivali otroci in spremljali z opasnim vriščem vsak udarec na sod. Najlepše pa so bile žene in dekleta, ki so se za ta praznik oblekle v svoje najlepše obleke. Občudovala sem njihova lepa nabrana kratka krila, visoke platnene čevlje in pisane rute.

Dopoldanska tekma, katere se je udeležilo le nekaj fantov, je bila nekaj uvod v splošni ljudski praznik. Za večino ljudi, posebno za dekleta in fante, ki so bili dopoldne samo nemi gledalci, je prišlo šele popoldne pravo splošno veselje.

Pred lepim novim gradom se razprostira velik prostor, sredi katerega stoji stara košata lipa. Pod to lipo, okoli katere je bil napravljen stol za godce, so se začeli že pred drugo uro zbirati plesalci, ki so nestrpnost čakali, da godci uredijo svoja godala in zaigrajo na ples, ali kakor mu pravijo k »prvemuraju«. Ta prvi raj tvorita prav za prav dva plesa. Prvega se udeležijo fantje in dekleta iz domače vasi, drugega pa tudi plesalci iz sosesčine.

Domači fantje so si poiskali svoje izvoljenke za par in pričel se je prvi raj. Plesalec pelje svojo dečko k lipi, kjer stoji sod vina s kozarci. Tam ji napije, oba izpraznita čaše, nato pa se sprehajata okoli lipe, dokler ne zaigrajo godci. V tempu valčka se zavrtje, toda samo trikrat. Nato se zopet izprehajajo in pri tem prepevajo. To rajanje se ponovi tolikokrat, da pridejo vsi plesalci 4–5krat okoli lipe. Ljubko in poskočno so se vrteli pari, z vseh obrazov je žarelo veselje, vse oči so bile polne smeha in razigranosti. Vsem tem mladim plesalcem in plesalkam je bilo videti, da je prišel za nje šele sedaj pravi čas veselja »raj pod lipo«. Fantovska pesem se je združila s smehom deklet, razposajeno ukanje z vriščem harmonike in gosli.

Ko je nehal prvi raj domačinov, so prišli na vrsto fantje in dekleta iz sosednjih vasi. Kot gostje pa niso imeli pravice, da bi plesali svoj raj samostojno, ako se niso odkupili godcem in domačim fantom s primerno vsoto denarja. Fantje iz kakšne bližnje vasi, ki so se hoteli postaviti, so dali domačim za pijačo in godcem napitnino, nakar so imeli sami pravico do plesa pod lipo.

Ples je postajal vedno bolj živahen, vedno več je bilo parov in v pozni popoldanski uri je bilo že vsepovsod pred gradom razposajeno vrvenje.

Medtem ko so mladi pari rajali veseli raj, se je potiskala otročad okoli kolib s sladčicami, lectom in igračkami ter nadlegovala starše za par grošev. Druge skupine otrok so se zabavale na vrtiljaku, gugalnici ali pa so z zanimanjem opazovali mlajše fante, ki še niso imeli mesta med plesalci, s kako lovsko strastjo skušajo s streljanjem podreti našemljenega možička.

Do večernih ur je vztrajala plesa željna mladina pod lipo. Očaki in mame so pa medtem že uživali v raznih gostilnah dobre iz kuhinje, ki je nudila ta dan svoje najboljše. Za vse težke dneve dela in morebitnega pomanjkanja med letom so se hoteli vaščani danes odškodovati in niso poznali varčevanja ne pri jedi ne pri pijači.

Pod večer se je pridružila starejšim tudi mlada družba in veselje se je preselilo izpod lipe v gostilne. Rajali so in peli, jedli in pili vso noč in ves prihodnji dan in še dalje, tako da je trajal raj, ki se je začel pod staro lipo pred gradom tri dni in tri noči — kot pravi narodna pesem.

Nam seveda ni bilo mogoče prisostvovati nadaljnjem veselju tega praznika v Šent Štefanu, ker smo se morali vrniti domov v Blače. Lep je bil ta večerni sprehod in pripovedovali smo si drug drugemu razne vesele nagodbice in prizore, ki smo jih opazili med dnevom. Razpravljali smo o tem, kateri od jezdecev nam je najbolj ugajal, govorili smo o krasnih narodnih nošah, o lepih Ziljankah, o raju pod lipo in o marsičem drugem.

Meni je ta dan prinesel toliko vtisov, da ga gotovo nikoli ne pozabim. Ne pozabim pa tudi misli, ki sem jih imela, ko smo se vračali iz Šent Štefana: »Ljudstvo, kakršno so Ziljani, ki je tako verno čuvalo jezik svojih očetov in je prav tako nepokvarjeno in pristno ohranilo prelepe narodne šege in običaje svojih prednikov, bo ostalo vedno naše in ne more biti zapisano narodni smrti.«